Husz Ildikó – Marozsán Csilla

Szociális nyári gyermekétkeztetés – egy rendelet tanulságai*

A tanulmány a szociális nyári gyermekétkeztetés állami támogatásának hazai gyakorlatát mutatja be és értékeli abból a szempontból, hogy az mennyiben éri el a leginkább rászoruló gyermekeket. A jelenlegi forráselosztás területi elvű, ahol a hátrányos és leghátrányosabb helyzetű települések jobb feltételekkel pályázhatnak. Miközben ezeken a településeken a legnagyobb a gyermekes családok élelmiszer-nélkülözése, mégis sok önkormányzat nem él a támogatási lehetőséggel. A tanulmány kitér a gyermekéhezés problémájára, annak kiterjedtségére és természetére, majd interjúk és tereptapasztalatok alapján azonosítja azokat a tényezőket, amelyek gátolják az önkormányzatokat abban, hogy bevezessék a szociális nyári gyermekétkeztetést. A szerzők javaslatokat is megfogalmaznak a támogatási rendszer javítása érdekében.

Bevezetés

Az ENSZ által megfogalmazott Milleniumi Fejlesztési Célok[1] első beavatkozási területe a súlyos szegénység és ezen belül az éhezés csökkentését tűzi ki célul. A megfelelő intézkedések megtételére az összes tagállam – köztük Magyarország is – kötelezte magát, azonban az egyes országok eltérő gazdasági fejlettsége a megvalósítás terén más-más eszköz- (és részben cél-) rendszert foglal magában. Míg a mennyiségi értelemben vett éhezés csökkentése a harmadik világban komplex gazdasági, szociális, oktatási és egészségügyi beavatkozásokat igényel, addig az európai országok stratégiai dokumentumaiban ez a célkitűzés már nem is szerepel. Az Európa 2020 stratégia és az ehhez kapcsolódó nemzeti stratégiák a szegénység kapcsán a jövedelmi helyzet és a foglalkoztatottság javítását, valamint az anyagi depriváció csökkentését tűzték ki célul, azonban ez utóbbin belül az élelmiszer-

* A kutatás a TÁMOP-5.2.1. „Gyerekesély program országos kiterjesztésének szakmai-módszertani megalapozása és a program kísérése" pályázat keretében készült. Köszönettel tartozunk a Magyar Máltai Szeretetszolgálat Gyerekesély Program, az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő Gyerekesély Projektiroda és az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Gyerekesély-kutató Csoport azon munkatársainak, akik az interjúkat készítették.

[1] A célkitűzésekről lásd http://www.un.org/millenniumgoals (utolsó letöltés: 2014. 06. 04.)

nélkülözés alakulását csak a táplálkozás olyan minőségi ismérvével mérik, mint a húsfogyasztás gyakorisága.[2] A hangsúlykülönbségek érthetőek, hiszen a fejlett világban a túlsúlyosság nagyságrendekkel nagyobb probléma, mint az alultápláltság. Az európai diskurzus ennek megfelelően az egészségtelen, nem megfelelő minőségű étkezésre és ezzel kapcsolatban az elhízás veszélyeire hívja fel a figyelmet, míg a mennyiségében elégtelen táplálkozásról legfeljebb a beteg, elesett idős emberek alultápláltsága kapcsán esik szó (vö. Ljungqvist et al. 2010). Holott az éhezés a fejlett országokban is létező jelenség, nemcsak az idősek, de a gyerekek körében is, amelynek mértéke a szociálpolitika hiányát, elégtelen voltát vagy diszfunkcionális működését jelzi.

A gyerekéhezésre a média és a közvélemény Európa-szerte mostanában, a gazdasági válság kapcsán kezd újra felfigyelni. Nagy Britanniában legutóbb a *Mirror*[3] magazin végzett felmérést a tanárok körében, amelyből kiderült, hogy növekszik azon gyerekek száma, akik éhesen mennek iskolába. Aggasztó a helyzet Görögországban is, ahol a becslések szerint az általános és középiskolás gyerekek 10 százaléka éhezik, vagy van kitéve az éhezés veszélyének.[4] Írországban egy 2010-ben készült felmérés a gyermekes családokban a gyermekek számától függően 8 és 19 százalék közöttire becsülte az élelemszegénység mértékét (Carney–Maître 2012). Az élelmiszer-nélkülözés persze a válság előtt is létezett Európában, legfeljebb kevésbé volt látható a szélesebb közönség számára. Annak mértékéről azonban megfelelő mérések híján még ma is csak igen kevés az információnk.

Számos tanulmány számolt be arról, hogy milyen negatív következményei vannak a gyerekkori éhezésnek. Az élelmiszer-nélkülözés növeli a rossz egész-

[2] A nemzeti stratégiák főbb célkitűzéseiről szóló összefoglaló táblázatot lásd http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/targets_hu.pdf (utolsó letöltés: 2014. 06. 04.). A korábbi európai háztartáspanel-vizsgálatok a '90-es években arra is rákérdeztek, hogy előfordult-e, hogy a családnak nem jutott elég pénze ennivalóra. A 2000-es évek elején bevezetett EU-SILC felvételekben ez a kérdés már nem szerepel, helyette a húsfogyasztás gyakorisára kérdeznek rá. Más a helyzet az Egyesült Államokban, ahol a '90-es évek óta több adatfelvételben is rendszeresen, jól kidolgozott módszertan alapján mérik a mennyiségi értelemben vett élelmiszer-nélkülözést, vagy a szakirodalom kifejezésével élve: az élelembiztonság hiányát *(food-insecurity)*. A kutatókat az a paradoxon foglalkoztatja, hogy miközben a világ egyik gazdaságilag legjobban teljesítő országáról van szó, addig a szociológiai kutatások szerint ehhez képest kiemelkedően magas azok aránya, akik nem, vagy nem mindig tudják megvenni maguknak a szükséges élelmiszert. A gyermekes családok körében az élelmiszer-nélkülözés aránya különösen nagy (2012-ben 20% volt, ezen belül a súlyos nélkülözőké 6% (Coleman-Jensen–Nord–Singh 2013). Az élelembiztonság hiánya témakörben született számos módszertani és elemző tanulmány közül lásd Wehler et al. 1991, Hamilton et al. 1997a és 1997b, Bickel et al. 2000, Ohls–Radbill–Schirm 2001, Coleman-Jensen–Nord–Singh 2013.

[3] Britain's hungry children: How proud mum was forced to steal nappies and borrow money for formula milk. *Mirror,* 2013. 10. 02. http://www.mirror.co.uk/news/uk-news/britains-hungry-children-how-proud-2329373 (utolsó letöltés: 2014. 06. 04.). Egy korábbi táplálkozási felmérés már a 2000-es évek közepén azt mutatta ki, hogy az alacsony jövedelmű brit családok egynegyedénél hiányzott az elegendő élelemhez jutás biztonsága. (Nelson–Erens–Bates 2007). Hollandiában a helyi élelmiszerbank igénybe vevői körében végeztek hasonló témájú kismintás vizsgálatot, az eredményekről lásd Neter et al. 2014.

[4] More Children in Greece Are Going Hungry. *New York Times,* 2013. 04. 17. http://www.nytimes.com/2013/04/18/world/europe/more-children-in-greece-start-to-go-hungry.html?_r=0. (utolsó letöltés: 2014. 06. 04.)

ségi állapot és a krónikus betegségek valószínűségét (Alaimo–Olson–Frongillo 2001, Weinreb et al. 2002, Cook et al. 2004), rontja az iskolai teljesítményt (Alaimo–Olson–Frongillo 2001, Jyoti–Frongillo–Jones 2005), de a szociális és más nem-kognitív képességek fejlődését is (Howard 2011).[5] Különösen fontosak ezért azok a beavatkozások, amelyek a gyerekek élelembiztonságának növelését célozzák. Ennek érdekében Európa számos országában vezették be az iskolai ingyenes vagy kedvezményes étkezés lehetőségét. Ez a szolgáltatás Svédországban, Finnországban és Észtországban[6] mindenki számára térítésmentesen vehető igénybe, míg máshol a család jövedelmétől függő a támogatás mértéke (Harper–Wood–Mitchell 2008, WFP 2013). Az iskolai étkezés azonban csak az iskolaidőben enyhíti a rászoruló családok élelmiszerhiányát, míg a szünidőben és a hétvégeken továbbra is fennáll az éhezés veszélye.

Az iskolai étkezetést Európában kormányzati forrásokból finanszírozzák. Emellett – esetenként ehelyett – számos országban az egyházi és civil szervezetek vállalnak szerepet az élelmiszer-nélkülözés csökkentésében. Az élelmiszerbankok és egyéb karitatív szervezetek elsősorban a krízishelyzetekhez kötődő éhezést tudják kezelni a családoknak nyújtott eseti élelmiszersegélyekkel. A hosszú nyári szünidő azonban a legszegényebb gyerekek számára a „tartós krízis" időszaka, amire a megfelelő megoldást a közétkeztetésnek a nyári hónapokra való kiterjesztése hozhat. Erre a legjobb példa az Egyesült Államok gyakorlata, ahol felismerve a szünidei éhezés problémáját, átfogó programokat[7] indítottak, amelyek ingyenesen vagy kedvezményesen biztosítják a rászoruló gyerekek ebédjét ebben az időszakban is (FRAC 2013). Európában hasonló szolgáltatás tudomásunk szerint nem létezik, kivéve Magyarországot, ahol a 2002-ben bevezetett szociális nyári gyermekétkeztetés napi rendszeres meleg étkezést nyújt a rászorulók egy része, 2013-ban mintegy ötöde számára.

Tanulmányunkban a hazai gyakorlatot mutatjuk be, és értékeljük abból a szempontból, hogy vajon mennyiben jelent megfelelő eszközt a rászoruló gyermekek élelmiszer-nélkülözésének csökkentésére. Először a gyermekéhezés problémáját, annak kiterjedtségét és természetét mutatjuk be a statisztikák és a tereptapasztalatok tükrében, majd ismertetjük a szociális nyári gyermekétkeztetés korábbi és jelenlegi gyakorlatát. Ezt követően beszámolunk interjús kutatásunk tapasztalatairól, amelyet hátrányos helyzetű, szegény gyerekek által lakott településeken végeztünk. Egy beavatkozás hatékonysága nagymértékben függ attól,

[5] Az élelembiztonság hiányának a különböző életkorú gyermekek fejlődésére gyakorolt hatásáról lásd még Cook és Frank (2008) összefoglaló tanulmányát.

[6] Lásd Észtország tájékoztatását a UN OHCHR Study on children's right to health adatgyűjtésre. http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Children/Study/RightHealth/Estonia.pdf (utolsó letöltés: 2014. 06. 04.)

[7] A szövetségi büdzséből évtizedek óta finanszírozott Summer Nutrition Programs két alprogramból áll, melyek közül az egyikben csak iskolák vehetnek részt, míg a másik egyéb nonprofit szervezeteket is támogat. A 2008 óta tartó válság miatt csökkentették a programok költségvetését, így 2012-ben a rászoruló gyerekek közül csak minden hetedik kapott ingyenes vagy kedvezményes nyári étkezést. 1998-ban, amikor a program kiterjedése a legnagyobb volt, ez az arány elérte a 22%-ot (FRAC 2013).

hogy mennyire sikerül az érintett célcsoportot elérni. Kutatásunkban ezért arra kerestük a választ, hogy azokon a szegény településeken, ahol nincs nyári gyermekétkeztetés, vajon milyen tényezők gátolják a polgármestereket, jegyzőket a szolgáltatás bevezetésében. Eredményeink azt mutatják, hogy ezen gátló körülmények jelentős része megfelelő beavatkozással orvosolható, amivel javítani lehet a szolgáltatás célzottságát és csökkenteni az éhező gyerekek számát. Tanulmányunk végén néhány javaslatot is megfogalmazunk az eszközöket illetően.

Gyerekéhezés Magyarországon

Ahhoz, hogy meg tudjuk becsülni, hány gyermek éhezik ma Magyarországon, először azt kell tisztáznunk, hogy mit értünk éhezés alatt. A nem megfelelő tápláltság esetében mennyiségi és/vagy minőségi problémáról beszélünk: az előbbi az elfogyasztott étel elégtelen mennyiségét, míg az utóbbi annak kedvezőtlen minőségi összetételét, elsősorban a fehérje-, ásványianyag- és vitaminbevitel túlzottan alacsony voltát jelenti. A mennyiségi éhezés legtöbbször minőségi alultápláltsággal párosul, míg fordítva ez nem igaz: a nem megfelelő összetételű étrend gyakran feleslegesen nagy energiabevitellel jár, ami elhízáshoz vezet. Az alultápláltság mögött, akár mennyiségi, akár minőségi problémáról van szó, nemcsak a szegénység állhat, de kialakulhat betegség, testképzavar, a táplálkozási ismeretek hiánya, és lehetnek egyéb okok is. Gyakran kulturális normák is hozzájárulnak az egészségtelen táplálkozás fennmaradásához. Tanulmányunkban azonban az éhezés kapcsán csak az anyagi helyzetre visszavezethető, azaz a szegénységhez köthető, elsősorban mennyiségében nem megfelelő táplálékbevitellel foglalkozunk, illetve röviden kitérünk a minőségi éhezés kérdésére is.

Európában nincsenek olyan rendszeres, több országra kiterjedő mérések, amelyek alapján a mennyiségi értelemben vett élelmiszer-nélkülözés mértéke közvetlenül megállapítható lenne. Jobb híján az UNICEF által kidolgozott nélkülözési index egyik mutatóját szokták erre használni, amelyik arra kérdez rá, hogy a családban minden gyermek számára biztosított-e a napi háromszori étkezés. Ez alapján Európában a gyerekeknek csak alig egy százaléka lenne érintett az éhezés kérdésében (UNICEF 2012). A mérőszám validitásával kapcsolatban azonban számos országban merültek fel problémák, ami kérdésessé teszi, hogy használható-e a gyerekek anyagi deprivációjának mérésére (vö. Eurostat 2012). A kutatók ezért inkább az egészségügyi statisztikákból, közvetett módon igyekeznek megbecsülni az éhezés mértékét.

Az UNICEF adatai szerint Magyarországon a gyerekek 1 százaléka számára nem biztosított a napi háromszori étkezés (de Neubourg et al. 2012, Gyurkó 2013). Az egészségügyi statisztikák alapján ennél nagyobb, 2–3 százalék közötti értékre becsüljük azok arányát, akik a család anyagi helyzete miatt rendszere-

sen nem jutnak hozzá a megfelelő mennyiségű élelemhez.[8] Ennél jóval többen vannak a potenciális éhezők: a TÁRKI Gyerekmonitor 2009 felmérés szerint a gyermekes családok 12 százalékában fordult elő, hogy nem jutott elég pénz élelemre, és ez a szám a válság óta még bizonyára emelkedett is.[9] Ezek az értékek 1,8 millió gyerekkorúval számolva 36–54 ezer tartósan éhező és több mint 200 ezer „kríziséhező" gyermeket jelentenek.

Az étkezés összetételére vonatkozó eredmények szintén kedvezőtlen képet mutatnak: a gyerekek 9 százaléka nem kap friss zöldséget, gyümölcsöt, minden tizediknek nincs lehetősége naponta húsételt enni[10] (Gyurkó 2013). Ezek a számok különösen annak fényében magasak, hogy az európai értékek ennek csak alig felét teszik ki (de Neubourg et al. 2012).

Az élelmiszer-nélkülözés fenti adatai országos átlagok, amelyek jelentős területi különbségeket takarnak, legalábbis ami a mennyiségi éhezést illeti. A 2013-ban végzett kérdőíves felmérésünk[11] szerint a leghátrányosabb helyzetű kistérségekben hét közben a gyermekek 2 százalékának, hétvégén 3 százalékának nem tudják biztosítani a napi három étkezést, és a családok 26 százalékának nem jut elég pénze élelmiszer vásárlására. Ugyanakkor a minőségi éhezés indikátorai ezekben a térségekben is az országos átlag körül alakulnak.

Tereptapasztalatok az éhezésről

A valós folyamatot hűen leíró statisztikai adatokat visszaigazolják a tereptapasztalatok, ezért körbejártuk, hogyan is érzékelik a helyi segítők különböző nézőpontból a gyerekéhezés problémáját.

A „Mozgó Játszótér" a kiemelt Gyerekesély programon[12] belül 2011 óta a Magyar Máltai Szeretetszolgálat (MMSZ) által használt módszertan, amely során a helybe vitt játékon keresztül ismerhetőek meg a települési, kistérségi szolgáltatások, kerülhetnek közel a játszók a segítőkhöz, szülőkhöz és nem utolsó sorban a gyerekekhez.

Elsőként a Mozgó Játszótér munkatársait kérdeztük meg – akik a Gyerekesély program keretében a leghátrányosabb helyzetű kistérségek[13] minden településére

[8] Becslésünk a gyermekek testi fejlettségének alakulásáról szóló védőnői jelentések adatain alapul. A számítás módjáról lásd Husz (2014) írását.

[9] Erre utal a Gyerekesély Közhasznú Egyesület jelentése, amely szerint a szegény családokban 2009 és 2011 között kismértékben nőtt azon gyerekek aránya, akik nem jutnak hozzá a napi háromszori étkezéshez (Ferge–Darvas 2012) .

[10] Amint arról legutóbb Bass László beszámolt, a szegény családok étkezésében a liszt, kenyér, tészta, burgonya, zsír dominál, míg a húsfélék, tejtermékek, zöldség és gyümölcs gyakorta hiányzik az étrendből (Bass 2013).

[11] A felmérés 17 leghátrányosabb helyzetű kistérség 4400 gyermekes családjára terjedt ki.

[12] TÁMOP-5.2.1 Gyerekesély program országos kiterjesztésének szakmai-módszertani megalapozása és a program kísérése

[13] A Máltai Szeretetszolgálat 8 kistérségben dolgozik (Abaúj-Hegyközi, Barcsi, Bodrogközi, Encsi, Fehérgyarmati, Kadarkúti, Sellyei, Vásárosnaményi).

eljutnak –, hogy szerintük mennyire jellemző a megismert területeken a gyerekek éhezése, és mik azok a tényezők, amelyek alapján kialakították a véleményüket.

Mivel az MMSZ munkatársai a Mozgó Játszótérrel, a játékkal a legszegényebb térségek legrosszabb helyzetű településein, valamint a jobb helyzetű települések szegregátumaiban fordulnak meg leginkább, nem meglepő az az általános jelenség, hogy a települések szinte mindegyikén találkoztak már éhező, éhezéssel veszélyeztetett gyerekkel a játékok során. A probléma ott látható leginkább, ahol van segítő jelenlét, figyelem a közösségre, és ahol étkezést biztosító programok vannak gyerekházban, iskolában, óvodában, a közösségi terekben. A játék során a korgó gyerekgyomron kívül találkoznak egyéb fontos jelekkel is, az éretlen gyümölcsök evésével, vagy az uzsonnára kitett rágcsálnivalók habzsolásával, tartalékolásával. Ennél még súlyosabb esetekben azzal, hogy a gyerekek nem vesznek részt a koruknak megfelelő játékban, nem mutatják a koruknak megfelelő sem szellemi, sem fizikai aktivitást, minimális mozgást végeznek, egész nap ülnek, hogy a lehető legkevesebb – fel nem vett – energiát kelljen elégetniük.

A minőségi étkezés hiányáról az a tapasztalat, hogy a szegény családokban általában szénhidrátokat visznek be vitaminok, fehérjék, rostok helyett, általában krumpli és tészta alapú ételeket fogyasztanak, sok kenyérrel. Kevés helyen van háztáji, kiskert, ahonnan a megtermelt termények kiegészíthetnék az étkezést. Ehhez kapcsolódó probléma, hogy a gyerekek nem eszik meg az általuk nem ismert zöldségeket, gyümölcsöket, ételeket, és ez a közétkeztetés számára előírt menük összeállításánál is problémát okoz.

A csekély jövedelem és a kiegészítés hiánya mellett nehezíti a helyzetet az, hogy a drága helyi kisboltokban nem is lehet kapni megfelelő alapanyagokat, és a nagyobb bevásárlás költségesebb, hisz távolabbra kell utazni. Előfordul olyan eset is, amikor a családok nem tudják jól beosztani a pénzüket, a vágyott egészségtelen ételeket vásárolják, vagy egyoldalú ételeket esznek, mert nem tudnak a rendelkezésre álló alapanyagokból változatosan főzni. A pénz beosztását nehezíti az a hagyományos elvárás is, hogy minden nap hús legyen az asztalon.[14]

Az ország különböző területein dolgozó munkatársaink különböző korcsoportokat találtak a leginkább veszélyeztetettnek az éhezés szempontjából a hátrányos helyzetű közösségekben. Vannak olyan területek, ahol az anyák erejükön felül szoptatják gyermekiket, sokszor akkor is, mikor az egyoldalú anyatejes táplálást már ki kellene egészíteni a zöldség-gyümölcs-, később fehérjeforrásokkal is. De az alapanyagok hiánya, illetve a megfelelő módon történő elkészítés lehetőségének hiánya nem teszi ezt lehetővé, s ezért az anyatejes táplálás marad egyedüli megoldásként. Így biztosítják a legkisebbek viszonylagos biztonságát. Sok közösségben azonban a szoptatás mintegy kiment a divatból,[15] ezeken a helyeken a legkisebbek

[14] Egy másik, a gyermekes családok körében végzett kérdőíves felmérésünk tapasztalatai is megerősítik, hogy a mindennapi húsétel sok helyen elvárás az anya felé. Az más kérdés, hogy ezt a legszegényebb családokban ritkán sikerül teljesíteni, és ha kerül is fehérje az asztalra, az gyakran májkrém vagy olcsó párizsi formájában történik.

[15] Lásd erről még Neményi (1998) és Bass (2013) írását.

veszélyeztetettsége nő. Ez részben az anyák alultápláltságával, életmódjával, a helyi szokásrendszerrel, részben a megfelelő ismeretek hiányával magyarázható. Sok közösségben az anyukák az általuk hitt biztonságos fejődés érdekében már akár 2 hónapos kortól, pörköltszaftos kenyérrel táplálják csecsemőiket, abban a hitben, hogy ezzel biztosítják a megfelelő tápanyagokat. A csecsemők és kisgyermekek éhezését, nem megfelelő minőségű tápanyaghoz való jutását tovább nehezíti ezeken a területeken az a tényező, hogy ma már csak meghatározott időre biztosított a rászoruló család részére az anyatej-helyettesítő vagy kiegészítő tápszer, amit sok esetben, ha úgy hozta a szükség, a nagyobb testvérek is fogyasztottak.

A másik legveszélyeztetettebb csoport a kamaszodó gyerekek, fiatalok köre, akik már – a saját példájukon is – megtanulták, hogy a kisebbeknek hagyni kell az ételből, ezért ők inkább nem esznek, hogy több maradjon a kicsiknek. Felületes szemlélő számára egyáltalán nem feltűnő ez a működés, mégis figyelemre, korrekcióra érdemes folyamatról beszélünk.

Az általános, játékban szerzett benyomások után nézzünk meg, mennyiben árnyalja a képet egy konkrét településen megélt tapasztalat. A játéktapasztalatok alapján a mélyebb vizsgálódásra olyan, 1000 fő alatti szegény, szegregált falut[16] választottunk, ahol a segítő jelenlétnek évtizedes hagyománya van, így várhatóan a helyi szereplők figyelmét nem kerülik el a gyerekek szükségletei.

Tarnabodon minden iskolás gyerek halmozottan hátrányos helyzetű, nem meglepő hát, ha a tanulók fejfájására, kézremegésére, figyelem- vagy koncentrációhiányára az első automatikus kérdés az, hogy evett-e már a gyerek. Tapasztalatuk szerint az diákok viselkedésében is érezhető az otthoni evés hiánya. Az étkezéshez elsőként sietők, feszülten sorban álló gyerekek jelzik a gondokat. A jobb helyzetű tanulók gyakran kérdezik azt, hogy ki kéri az adagjukat, így a felajánlást azonnal elfogadó 3–4 diákról viszonylag biztosan feltételezhetjük, hogy nem evett még eleget. A legnehezebb a hónap közepi, végi időszak, amikor a háztatás nélkülözését mutatja a szülők megjelenése az iskolában, ami párosul kölcsön kérésével a helyben dolgozóktól. Tanulni egészen biztosan nem lehet éhesen, ezért az iskola a lehetőségeihez mérten tehet kis lépéseket. Tarnabodon a szokásos második szünet helyett az első szünetben adják ki a tízórait, hogy az odahaza kimaradt étkezéseket hamar pótolják. 2013-ban mind a 127 általános iskolás jogosult volt rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre, így az év közbeni és a nyári gyerekétkeztetésre is. A nyári gyerekétkeztetésben részt vettek a helyi, de más településre beiskolázott tanulók is – beleértve az elballagott nyolcadik osztályosokat –, így 138 gyerek étkeztetését oldotta meg a település. Ebben az évben ételhordóban adták ki az ételt, figyelembe véve, hogy egy családban hány jogosult gyereknek kellett porciózni. A következő évtől már az étkeztetésnek az

[16] A Hevesi kistérség egyik legszegényebb településén 10 éve indult a Befogadó Falu program hajléktalan családok kivezető szolgáltatásaként. Később az egész települést, majd a térség több települését érintő szociális, közösségi, oktatási és foglalkoztatási fejlesztések indultak.

év közben is helyt adó, melegítőkonyhával rendelkező Játszóház adott helyet. A szociális nyári gyerekétkeztetésben csak az általános iskolások vettek részt, mert az óvoda nyitva volt, és étkeztetett egész nyáron, bár a szokásos 3 helyett csak egy-két csoporttal.

A falu óvodájában gyakori, hogy vannak olyan gyerekek, aki éhesen érkeznek, mert nem reggeliztek (és előfordul, hogy nem is vacsoráztak), ezért a tízórai itt is korán, fél kilenc felé már elérhető. Figyelnek arra, hogy a hivatalos étkezéseken kívül is legyen a fiókban tartalék ennivaló, kenyér, keksz, hogy ha a gyerekek kerek perec megmondják, hogy éhesek, adhassanak nekik valamit. Az 57 fős óvodában csoportonként 4–5 gyerek, azaz összesen 10–12 fő veszélyeztetett, jellemzően ők azok, akiket a gyermekjóléti szolgálat is kiszűr, kiemelten figyel, segít. Sok az óvodai közös program, a szülőkkel, anyukákkal, kialakult a bizalom olyan szintje, amely révén mernek segítséget kérni a hónap végén az óvodai dolgozóktól. A folyamat része a családlátogatás, így világos képük van a gyerekekkel dolgozó szakembereknek arról, hogy egyes családok milyen rossz körülmények között élnek. Vannak esetek, amikor a gyerekház vezető a szociális munkással együtt tud tartós élelmiszerrel segíteni.

A település Gyerekházában a hónap eleji kifizetési időszakban is betérnek (bár kicsit később) az anyák 0–3 éves gyermekeikkel a házba. Ilyenkor nem tapasztalnak hiányos étkezést, a napi tízórainak sem esnek úgy neki a gyerekek, mintha az életük múlna rajta. A hónap közepétől azonban érzékelhető a szegénység, nem ritka a napi 15–20 fős gyerekszám a tízórai idején. Szerencsére később is bevonhatóak a szülők és gyerekeik a programokba. A hetente délutáni programként szervezett szülőklubban téma a háztartásvezetés, háztartás-gazdálkodás, a receptcsere és közös főzés. Egyelőre keveseknek megy önállóan és rendszeresen a családi költségvetés vezetése, ezért ez visszatérő, felügyeletet igénylő téma egyes családokkal. A hónap végén éhes felnőttekkel is találkoznak. A nagyon kicsikkel abból a szempontból nincsen gond, hogy sokáig szoptatnak az anyukák. Szerencsére ritka az, akit nem tud táplálni az édesanyja, olyan is van, aki 2–2,5 évesen is szoptatja a gyerekét.

A szomszéd településről bejáró helyettes védőnő szerint kifejezett hosszas éhezés nem jellemző, de a hónap végén valóban kevés jut étkezésre a családokban, ezért is kulcsfontosságú az iskolai étkeztetés. A szakember szerint a minőségi táplálkozásra nincs lehetőség, hiszen ha a hó eleji bevásárláskor jut is pénz a vágyott drágább élelmiszerekre, később már egyszerűbb ételekre is nehezen futja a jövedelemből. Különösen nagy gond, hogy a legszegényebb családokban nem főznek, mert hiányoznak ehhez alapvető feltételek, és itt ne csak az élelmiszerekre gondoljunk, hanem az edényekre, a gáztűzhelyre, az áram- vagy gázszolgáltatásra. A településen nem jellemző a koraszülés, de gyakoriak a kis súllyal született babák (jellemzően 3 kg alatt születnek). A gyerekeket az édesanyjuk sokáig, szükségből, erőn felül szoptatják, míg közben maguk lesoványodnak. Itt is jellemző az, hogy a tápszer-fejadagot a nagyobb gyerekekkel osztják meg, és gyakori, hogy a kisbabáknak nem a koruknak megfelelő ételeket adják. Egyes ételek pedig telje-

sen kimaradnak a gyerekek étkezéséből, tehéntejet vagy gyümölcsöt nem esznek a védőnő szerint. Részben kapcsolódó kérdés a dohányzás, ami gyakori a terhes anyák közt és a családban, jellemzően egy légtérben zajlik a gyerekekkel.

A családsegítő és gyermekjóléti szolgálat munkatársa, csakúgy, mint sok kistelepülésen, egy személy. Kistérségi szinten általában alacsonyabb a szolgáltatásokban dolgozók száma a minimálisan szükségesnél, ami megnehezíti a segítő, támogató és hatósági szerepek szétválasztását. A szakember véleménye szerint ennek nincs is sok jelentősége, mert feléjük a gyámhivatal az utóbbi években a „tolerancia fellegvára" lett, nem lép a nehezebb ügyekben sem, azt várja, hogy helyben oldják meg a problémákat. Helyi vélekedés szerint a rendszer adaptálódott a körülményekhez, megszokottá vált a kikötött víz, lekapcsolt villanyóra és társadalmi szinten egyre inkább elfogadottá válik a nélkülözés a végeken, mikor már a fővárosban is kígyózó sorok várják az ingyen ebédet. A szakember a(z) (gyerek)éhezést ciklikusnak látja, részben a havi, részben az évszakokhoz köthető. A családok a hónap elején a fizetések, szociális transzferjövedelmek beérkezése után egy összegben vásárolnak nagyobb készletet az élelmiszerekből a pénzmennyiség és a gyerekszám függvényében. A későbbiekben, különösen a hónap vége felé jön el az élelmiszer-uzsora ideje, amikor a bolti ár háromszorosáért vásárolhat általában 2–3 család a „kölcsönadó" hűtőjéből élelmiszereket. Ezek az illegális „boltok" egyszerre sodorják végeláthatatlan adósságspirálba, és egyben mentik meg aktuálisan az éhezéssel veszélyeztetett szegény családokat.

A polgármester is gyakran szembesül azzal – a hónap közepe után –, amikor bemegy a szülő segítséget kérni, hogy azt eszi csak a gyerek, amit a közétkeztetésben hétköznap kap. A kisebb településeken nincsen lehetőség a szükséges mértékben rendkívüli segélyt adni, mert szinte mindenkinek kellene, s „nincs az a pénz, ami elég lenne". Könnyen elérhető eszköz, segítség a legszegényebb családok közmunkába vonása lehet. Még úgy is számottevő a szegénység, hogy jelenleg szinte nincs olyan család a faluban, ahol legalább egy fő ne dolgozna, mert működik a máltaiak elektronikai bontóüzeme, folyik egy uniós foglalkoztatási program, és a kimaradókat igyekszik az önkormányzat bevonni a közmunkába. A néhány száz fős falvakban nem ritka az, hogy a polgármester a „magáéból" ad a segélyig kölcsönt a legszegényebbeknek – ezzel a szürke zónás cselekedettel a településvezetők az uzsora vádját vonhatják magukra, ezért nem szívesen beszélnek róla nagy nyilvánosság előtt.

A hevesi kistérségben működő ifjúsági programok, közösségi terek[17] munkatársai is hasonló tapasztalatokról számolnak be. Míg a hónap elején nem okoz gondot a megélhetés, otthon is van elég ennivaló, ritkábban jönnek a fiatalok, a lakosok a közösségi terekbe. A hónap közepétől egyre nagyobb a programok látogatottsága, ami részben annak köszönhető, hogy éhségűző elsősegély-készletként minimális zsírral, vajjal, kenyérrel, esetleg adomány keksszel és teával vagy limonádéval kínálhatják a betévedőket. Az éhség fokmérője volt kezdetben, hogy

[17] Ifjúsági Információs és Szolgáltató Irodák és Tanodák (Tarnabod, Tarnazsadány, Erk)

a munkatársak által bevitt étel tűnt el leghamarabb (még a zsírkrétánál is előbb). Ez mára a több éve működő helyeken – ahol ezt meg lehetett beszélni és kialakult a bizalomnak egy szintje – rendeződött, ugyanis a gyerekek, fiatalok nem szégyellnek szólni, ha éhesek, megkérdezik, van-e maradék, hisz úgyis tudják már: ha van ennivaló, azt megkaphatják. A fenti tapasztalatokból kiindulva a közösségi terek, szolgáltatások szervezői azokat a nagyobb rendezvényeket, amelyeken valami közös étkezés, főzés van, a hónap vége felére ütemezik.

A közösségi terek munkatársai tudnak besegíteni akkor is, amikor a nyári gyerekétkeztetést nem veszik igénybe a fiatalok. Az általuk szervezett napközis tábor része a háromszori étkezés. Elsőként a tízórai, aztán vonulás közösen az ebédre, végül az uzsonna, miközben kézműves- és sportaktivitásokkal foglalják le a gyerekeket, így már fel sem merül a kamaszosan ellustálkodott nap, a kihagyott ebéd. Év közben, hétvégéken is többször van fókuszban az étel, amit lehetőség szerint megbélyegzés nélkül „játékba csomagolva" tálalnak fel, egy-egy közös palacsinta- vagy fánksütés keretében, lekvároskenyér-evő verseny hirdetésével, vagy a helyi nagymamák plusz süti készítésére való ösztönzésével.

A szociális nyári gyermekétkeztetésről

A gyermekvédelmi törvény 1997. évi hatálybalépését követően a szegény gyerekek étkezését egyre bővülő körben biztosítja az állam. 2013-ban a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben (RGYK)[18] részesülő bölcsődés, óvodás, 1–8. évfolyamon nappali rendszerű iskolai oktatásban részt vevő, fogyatékos gyermekek nappali intézményében elhelyezett gyermek után az intézményi térítési díj 100 százalékát téríti az állam, azaz ingyenesen étkezhetnek. Az 50 százalékos térítésidíj-kedvezményben (normatív kedvezmény) az előbbiekbe nem tartozó RGYK-s (továbbiakban rászoruló) gyerekek, a három- vagy többgyermekes családok gyermekei, valamint a tartósan beteg és fogyatékos gyerekek részesülhetnek. A nevelési, tanítási napokon a déli meleg főétkezést és két további étkezést az intézmény fenntartója biztosítja.[19]

[18] 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról. A rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre való jogosultság megállapításának célja annak igazolása, hogy a gyermek szociális helyzete alapján jogosult ingyenes, kedvezményes gyermekétkeztetésre, természetbeni támogatásra, egyéb kedvezményekre. A gyámhatóság megállapítja a gyermek rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre való jogosultságát, amennyiben a gyermeket gondozó családban az egy főre jutó havi jövedelem összege nem haladja meg az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének a 140%-át,

– ha a gyermeket egyedülálló szülő, illetve más törvényes képviselő gondozza, vagy
– ha a gyermek tartósan beteg, illetve súlyosan fogyatékos, vagy
– ha a nagykorúvá vált gyermek megfelel ez egyéb feltételeknek (tanul).

Fentiekbe nem tartozó esetekben a jogosultság akkor él, ha az egy főre jutó havi jövedelem összege nem haladja meg az öregségi nyugdíj legkisebb összegének 130%-át, feltéve, hogy a vagyoni helyzet vizsgálata során az egy főre jutó vagyon értéke nem haladja meg külön-külön vagy együttesen a törvényben bekezdésben meghatározott értéket.

[19] 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról – Térítési díj

A nyári időszakban a rászoruló gyerekek napi egyszeri melegétkeztetésére a települési önkormányzatok igényelhetnek forrást a 2002-es évtől kezdődően (2003–2004-ben nem volt pályázat, támogatás). A költségvetési törvényben nevesített forrást minden évben miniszteri rendeletekben meghatározott módon osztják fel.

Kutatásunkban a 2013-as rendelet[20] alapján pályázatot beadott (vagy nem beadott) településeket vizsgáltuk, ezért annak a rendelkezései lesznek a középpontban, de ezen felül jelezzük a korábbi, későbbi időszakban megjelent eltéréseket.

A pályázók köre

A szociális nyári gyerekétkeztetésre kezdetektől a települési önkormányzatok pályázhatnak: a területükön lakóhellyel rendelkező rászoruló gyerekek után kérhetnek támogatást. 2010-ig a településeken élő rászoruló gyerekek 20–23 százaléka után volt igényelhető az előre meghatározott elvi keretösszeg, később a területi elvű célzás került bevezetésre, ahol a támogatás számításának alapja a pályázó település fejlettsége lett.

2011-től a társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból elmaradott, illetve az országos átlagot jelentősen meghaladó munkanélküliséggel sújtott települések jegyzékéről szóló rendelet[21] alapján két kategóriát különböztettek meg. 2013-ban a leghátrányosabb helyzetű települések valamennyi rászoruló gyermek után saját forrás nélkül, a hátrányos helyzetű települések önkormányzatai a rászoruló gyermekek legfeljebb 50 százaléka után saját forrás nélkül, a fenti létszámom felül pedig annyi gyerek étkeztetése után igényelhették a támogatást, ahány gyerek étkeztetését saját erőből vállalták. Egy harmadik kategóriába a jobb helyzetű települések kerültek, melyek a melegétkeztetésben részesülő rászoruló gyermekek legfeljebb 25 százaléka után saját forrás nélkül igényelhetnek támogatást, ezen felül pedig a saját forrásból történő étkeztetéssel egyenértékű támogatásért folyamodhatnak.

A leghátrányosabb helyzetű települések számára tehát látszólag kedvezőek voltak a feltételek. Ennek ellenére 2013-ban ezeknek a településeknek csak kétharmada, a hátrányos helyzetűeknek pedig fele kért és kapott támogatást, miközben a nem hátrányos helyzetűek ötöde – köztük Budapest 16 kerülete – pályázott sikerrel.

Figyelemre méltó, hogy nem tisztázott: a gyerekek nyári étkezésének biztosítása mely szereplő feladatkörébe tartozik. Míg év közben az étkeztetés (különösen a rászoruló gyerekek ingyenes és kedvezményes étkeztetése) a nevelési, oktatási

[20] 30/2013. (IV. 30.) EMMI rendelet a települési önkormányzatok részére szociális nyári gyermekétkeztetés céljából 2013. évben nyújtott támogatás igénylésének, döntési rendszerének, folyósításának, felhasználásának, elszámolásának és ellenőrzésének részletes szabályairól

[21] A 240/2006. (XI. 30.) Korm. rendelet melléklete a társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból elmaradott vagy az országos átlagot legalább 1,75-szörösen meghaladó munkanélküliséggel sújtott településeket sorolja be a leghátrányosabbak közé.

intézmények normatív támogatással ellátott kötelező feladata, addig a nyári étkeztetés a települések választható teendője, valamivel bizonytalanabb, részleges forráselérési lehetőséggel. Idetartozik az is, hogy míg korábban többnyire a települési önkormányzatok voltak a nevelési, oktatási intézmények fenntartói, az utóbbi évek központosítási folyamata miatt csak az intézmények egy kisebb részének gazdái. Az iskolák a Klebelsberg Intézményfenntartó Központ (KLIK) kötelékébe kerültek, míg az óvodák, bölcsődék a települési önkormányzatok fenntartásában maradtak. Az étkeztetést biztosító infrastruktúra és humán erőforrás így a legtöbb helyen egy kézből több szereplőhöz, az önkormányzattól független szervezetekhez (KLIK, civilek, egyházak) került, ami nemcsak az étkeztetés, de általában a nyári napközbeni gyerekellátás terén is a feladat- és felelősségi körök tisztázatlanságát okozta.

A támogatás elnyerésének és felhasználásának speciális szabályai

A vissza nem térítendő költségvetési támogatás egy rászoruló gyermekre jutó napi összege 2012 óta legfeljebb 440 forint. A rendeletben meghatározott feltételek teljesítése esetén a támogatási igény 24 százalékának megfelelő mértékű támogatás garantált, a pontos támogatási összeget a miniszter a beérkező igények, a rendelkezésre álló forrás, valamint egyéb szempontok érvényesülésének figyelembevételével határozza meg. Amennyiben az igényeltnél alacsonyabb összegű támogatást kap az önkormányzat, úgy az étkeztetésben részt vevő gyerekek számát arányosan csökkentheti. Magasabb összegű támogatásban részesülhetnek a hátrányos helyzetű és leghátrányosabb helyzetű települések, ha vállalják az étkeztetéshez kapcsolódóan szabadidős programok szervezését, vagy a felhívásban elvárt mértéknél nagyobb arányú önerőt biztosítanak.

2008-ig 30 munkanap volt nyári gyerekétkeztetés elvárt minimuma, ez emelkedett a későbbiekben 44–54 napra, a július közepétől augusztus végéig tartó intervallumban. A minimum időszak meghatározásával figyelembe veszi a rendelet azt, hogy a település konyhájának tisztasági festését, esetleges felújítását is jó eséllyel a nyári hónapokban tudják megvalósítani.

A támogatás feltétele, hogy az önkormányzat az alapanyag legalább 30 százalékát (40 km távolságon belüli) mezőgazdasági őstermelő, kistermelő, családi gazdálkodó vagy mikrovállalkozás által megtermelt, előállított alapanyagokból biztosítsa, vagy önként vállalt önkormányzati feladat körében termeltesse. A támogatás legfeljebb 20 százaléka használható az étel előállítási költségen felüli kiadásokra (pl. humán erőforrás, programszervezés, szállítás).

Talán a legismertebb kérdése a nyári gyerekétkeztetésnek a felmelegíthető készétellel (konzervosztással) kapcsolatos. 2011-ig lehetséges volt akár egy hétre előre konzervben kiosztani a rászoruló gyerekek nyári ebédadagját. Ez részben kímélte a nyári időszakban a munkatársakat, nem volt hozzá szükséges nagy infrastruktúra üzemeltetése, ezért az önkormányzatok által kedvelt ételosztási forma volt. A 2012-es rendelet azonban erre már nem adott lehetőséget. A gyerekek friss

és egészséges étellel való ellátása vágyának kedvezőtlen hatása megmutatkozott az étkeztetett gyerekek és az igénylő települési önkormányzatok mintegy 25 százalékos csökkenésében, amely tendencia valamelyest javult a rákövetkező években, de nem érte el a korábbi időszak szintjét.

A pályázati folyamat

A szociális gyerekétkeztetési forrás igénylése bejáratott, sokszereplős, mégis viszonylag gyors folyamat. 2013-ban a felhívástól a támogatás utalásáig másfél hónap telt el, amiből a jegyzőnek és a gyermekjóléti szolgálatnak egy hét állt rendelkezésére, hogy felmérje az igényeket (a 2014-es kiírásban ezt az időtartamot egy hónapra növelték). Míg 2010-ig a támogatás összegének megállapítása a szociális és gyámhivatal jogköre volt, addig 2011 után az ágazati miniszter hatáskörébe került a döntés a támogatásokról és a visszafizetett maradványösszeg utólagos szétosztásáról.

1. táblázat: A szociális nyári gyermekétkeztetés főbb adatai

Év	Költségvetési forrás. milliárd Ft	Egy gyerekre jutó napi összeg, Ft	Étkeztetett gyermekek (ezer fő)	Igénylő települések száma	Étkeztetés időtartama, nap
2002	0,2	n. a.	30	700	30
2005	0,3	300	70	1437	30
2006	1,2	320	120	2477	30
2007	1,2	350	120	2477	30
2008	1,2	350	109	2084	30
2009	2,4	370	131	2221	44–54
2010	2,4	370	131	2443	44–54
2011	2,4	370	140	1430	45–55
2012	2,4	440	105	1064	44–54
2013	2,4	440	115	1170	44–54

Forrás: Előterjesztés a szociális nyári gyermekétkeztetés 2014. évi támogatásáról

A pályázati keretösszeg 2013-ban ötödik éve 2,4 milliárd forint volt (*1. táblázat*), amiből a rendszeres gyerekvédelmi kedvezményben részesülő gyerekek mintegy ötödét tudták a települési önkormányzatok nyáron étkeztetni. Az adott pályázati feltételek mellett az összeg nagysága a szükségeshez képest 10 százalékkal kevesebbnek bizonyult,[22] azonban arra elegendő volt, hogy a hátrányos és leghátrányosabb helyzetű településekről beérkező igényeket teljes mértékben ki-

[22] Erről lásd a 2014. évi szociális nyári gyermekétkezetésről szóló miniszteri rendelet előzetes egyeztetéséhez készített vezetői összefoglalót, http://www.mjvsz.hu/resourcea/5/j1a3Npn7blR6jwbuzkjTSMZUF.pdf (utolsó letöltés: 2014. 06. 04.).

elégítsék. 2014-ben ebből tanulva 10 százalékkal, 2,64 milliárd forintra emelték a keretösszeget, azonban a pályázó önkormányzatok megnövekedett száma miatt az így sem bizonyult elegendőnek. A HH és LHH települések mindenesetre ez évben is megkapták az igényelt teljes támogatást.

Ami a pályázati összeg megoszlását illeti: az LHH települések 45 százalékos aránnyal részesültek belőle, míg a hátrányos helyzetűek részaránya 33 százalék, az egyéb településeké pedig 22 százalék volt. Tekintve, hogy a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülő gyermekeknek csak 17 százaléka él LHH, 22 százaléka pedig HH településeken, a pályázat területi elvű célzása sikeresnek bizonyult, hiszen a támogatás valóban nagyobb arányban jut el a leginkább rászoruló családokhoz. Ennek ellenére a kielégítetlen igényt jelzi, hogy egy, LHH kistérségek településein készült kérdőíves felmérés[23] adatai szerint az év közben ingyenesen étkező iskolásoknak csak alig fele részesült nyári gyermekétkeztetésben.

Összességében elmondható, hogy az elosztási rendszer az általánostól a területi célzás felé fordult, de azt a célját, hogy a forráselosztás harmonizáljon az önkormányzati lehetőségekkel, csak részben érte el. A fenti adatok azt mutatják, hogy a rossz helyzetű, legtöbbször erősen forráshiányos településeken élő, leginkább rászoruló gyermekek nyári étkeztetésének további bővítése előtt a legfőbb akadály nem a rendelkezésre álló keretösszeg nagyságában, hanem a pályázati feltételekben keresendő, amelyek nem teszik lehetővé az önkormányzatok számára a pályázat benyújtását illetve nem teszi érdekeltté őket a pályázásban.[24] Az alábbi kutatásban ezeket a gátló tényezőket vizsgáltuk meg.

A kutatásról

Annak érdekében, hogy a szociális nyári gyermekétkeztetés feltételeit vizsgálni tudjuk, 2013. augusztus–október között interjús adatfelvételt folytattunk a Gyerekesély programban részt vevő 18 leghátrányosabb helyzetű kistérségben.[25] Összesen 87 település polgármesterét, illetve jegyzőjét kérdeztük meg a szociális étkeztetés és ezen belül a gyermekétkeztetés helyzetéről, valamint konkrétan az

[23] A kérdőíves felmérés 2013-ban, a Gyerekesély program keretében készült 17 leghátrányosabb helyzetű kistérség gyermekes családjainak körében. Az adatbázis mintegy 9 ezer gyermek adatait tartalmazza.

[24] Amint arra már fent utaltunk, a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülő gyermekek 61%-a átlagos, azaz nem hátrányos helyzetű településen él. Ezek a települések – jobb erőforrásaiknál fogva – elvben nagyobb lehetőségekkel rendelkeznek a rászoruló családok, gyermekek támogatására. Külön vizsgálatot igényelne, hogy vajon a kedvezőbb helyzetben lévő önkormányzatok milyen saját forrást tudnak ill. tudnának biztosítani a nyári gyermekétkeztetés megoldására, egyáltalán milyen prioritást kap náluk ez a cél. Kutatásunkban azonban mi a hátrányos és a leghátrányosabb helyzetű, erősen erőforráshiányos településekre koncentrálunk, amelyek a leginkább rászorulnak a központi támogatásra.

[25] A szóban forgó kistérségekben 548 hátrányos és leghátrányosabb helyzetű település van, amelyek egyharmada nem nyújtott be pályázatot. Ezek többsége a legmagasabb szegénységi kockázattal rendelkezők közé tartozó, jellemzően 1000 fő alatti kistelepülés.

EMMI által kiírt szociális nyári gyermekétkeztetésről szóló pályázat beadásának körülményeiről. A vizsgált települések közül 24 igényelt és nyert támogatást, míg a többiek nem adtak be pályázatot. Utóbbiak közül különösen a halmozottan hátrányos helyzetű települések voltak számunkra érdekesek, amelyek önerő nélkül, azaz a legkedvezőbb feltételekkel pályázhattak volna.

A felmérésben szereplő települések mindegyikén működött az idősek szociális étkeztetése. Ennek a szociális alapszolgáltatás keretében végzett tevékenységnek az évek során mindenhol jól bevált módozatai alakultak ki: legtöbb helyen az időseknek ételhordóban viszik ki házhoz az ételt, esetleg ők jönnek el az ebédért, de nagyobb településeken nem ritka a helyben, valamelyik önkormányzati intézményben történő étkeztetés sem. Azt gondolnánk, hogy az idősek mellett a gyerekek ebédeltetésének ügye nem jelent lényeges többletfeladatot az önkormányzatok számára, azonban ahogy ezt a későbbiekben látni fogjuk, a valóságban ez legtöbbször nem így van. A következőkben interjús tapasztalatokat alapján összefoglaljuk, hogy milyen problémák merültek fel a nyári gyerekétkeztetés bevezetése kapcsán.

A nem pályázás okai

Támogatás önerő nélkül?

A tereptapasztalatok azt mutatják, hogy a leghátrányosabb helyzetű települések leginkább csak azokra a forrásokra pályáznak, ahol nem feltétel az önerő biztosítása. A szociális nyári gyermekétkeztetés támogatása elvben ilyen lehetőséget jelentene, hiszen ezen települések önkormányzatai az összes rászoruló gyermek után saját forrás nélkül nyújthatják be igénylésüket. A gyakorlat azonban azt mutatja, hogy a rendelet feltételeinek teljesítéséhez az esetek jelentős részében mégiscsak szükséges az önerő biztosítása.

A problémák legfőbb forrása a rendelet azon kitétele, amely a megfelelő feltételek esetén is csak a kért támogatás 24 százalékát (2014-ben 27%-át) garantálja. Ugyanakkor, amint arról az interjúalanyok beszámoltak, komoly *helyi feszültséget* okozhat, ha forráshiány miatt az ugyanannyira rászoruló gyerekek, családok között különbséget kell tenni abban, hogy ki kaphat meg valamely juttatást. Ahol korábban hasonló okból voltak már konfliktusok, ott a polgármesterek igyekeznek ezt elkerülni olyan módon, hogy vagy minden arra jogosultnak megpróbálják biztosítani az étkezést, vagy senkinek. A konfliktuskerülés érdekében tehát csak akkor érdemes támogatásért folyamodni, ha szükség esetén a költségek másik részét – akár 76 százalékát – az önkormányzat saját forrásból elő tudja teremteni.[26]

[26] Tudomásunk szerint 2013-ban a rendelkezésre álló forrás végül lehetővé tette, hogy az önkormányzatok lényegében az összes olyan gyermekre megkapják a támogatást, akire kérték. Erre azonban a polgármesterek előre nem számíthattak.

A másik fő probléma az aprófalvas településeket érinti, ahol elsősorban az ebédeltetés lebonyolításához szükséges *infrastruktúra hiánya* nehezíti a támogatás igénylését. Ahol nincs óvoda, iskola, ott gyakran egész évben üzemelő, melegétel készítésére alkalmas konyha sincs, sőt legtöbbször olyan felszerelt étkezőhely sem, ahol megfelelő számú gyereket egyszerre asztalhoz lehetne ültetni. Ezeken a településeken a megoldást csak a más konyhákról történő szállítás vagy pedig a gyerekek más településre való szállítása jelentheti; a fejenkénti 440 forintos támogatásból azonban a szállítás költségét – különösen ahol nincs falubusz, falugondnoki szolgáltatás – sok helyen nem tudják kigazdálkodni.[27]

A rendelet alapján a támogatási intenzitás növelhető azzal, ha az önkormányzat az étkeztetéshez kapcsolódóan szabadidős programot is biztosít. A tapasztalatok szerint az óvodával, iskolával nem rendelkező kis falvakban, még ha a gyerekek ebéd alatti felügyeletét meg is tudnák oldani, a szabadidős foglalkozások tartására már *nincs helyi humán kapacitás*, így azt is a pályázaton kívüli erőforrásból kellene biztosítani.

Több polgármester arról számolt be, hogy a nyári gyermekétkeztetés anyagi szempontból *meglehetősen kockázatos* az önkormányzat számára. Korábbi tapasztalataik azt mutatták, hogy rossz időben, esős időszakban[28] a gyerekek egy része nem jön el ebédelni, így a megfőzött étel kárba vész, az önkormányzat pedig fizetheti vissza a nem kiosztott étel utáni összeget. Ahol ugyanis eleve minden arra jogosult gyerekre kérnek támogatást, ott nincs is kinek odaadni a megmaradt ebédet.[29] Ebből a szempontból az étel házhoz szállítása biztosabb megoldás, ezért az önkormányzatok egy része ezt preferálja, még ha így a szabadidős foglalkozások sehogyan, vagy csak papíron kapcsolódnak is az ebédeltetéshez.

A fentiekben láthattuk, hogy a szociális nyári gyermekétkeztetésről szóló rendeletnek számos olyan feltétele van, amelynek biztosítása a gyakorlatban a leghátrányosabb helyzetű települések részéről is igényel önerőt. Ezen felül egyes települési adottságok további nehézséget jelentenek a potenciális pályázók számára.

[27] Szállítás tekintetében nem sokban különbözik ettől az a helyzet, amikor a településen van ugyan konyha és étkező, de a terület nagysága miatt a távoli településrészekről – így például a tipikusan a falu végén található szegregátumokból – a gyerekek napi bejárása az ebédért meglehetősen nagy távolságot jelent. A megoldást itt is a házhoz szállítás jelentené – annak minden költségével együtt.

[28] Egyes interjúalanyok arról panaszkodtak, hogy a legszegényebb gyerekek, még ha el is jönnek ebédelni, sokszor nem eszik meg a kitálalt ételt, mert nem ismerik azt.

[29] Arról nincs információnk, hogy ez a probléma ténylegesen milyen arányban fordult elő, mindenesetre a 2013. évi pályázat során számos önkormányzatot köteleztek a megítélt támogatás egy részének visszafizetésére a feltételek nem teljesítése miatt. Hogy mely feltételek nem teljesültek, az nem derül ki az erről szóló anyagból. Lásd 4641-3/2014-JSZOC sz. EMMI rendelet: http://www.mjvsz.hu/resourcea/5/j1a3Npn7blR6jwbuzkjTSMZUF.pdf (utolsó letöltés: 2014. 06. 04.).

A települési adottságokból és a földrajzi elhelyezkedésből eredő problémák

Egyes településcsoportokban (különösen az elöregedő térségekben) van ugyan melegkonyha, de az az idősek étkeztetését szolgálja. *Kapacitása* is ennek megfelelően az ellátási körzetébe tartozó települések időseinek számához lett kialakítva. A nyári gyermekétkeztetés miatti időlegesen megnövekedett igényt ezek a konyhák nem mindig tudják kielégíteni. Bővítésük viszont nem gazdaságos, hiszen mindössze a nyári szünet két és fél hónapjában van szükség a nagyobb adagszámra.

Az étkeztetés tekintetében a nyári időszak egyébként is problémás, hiszen ez egyben a szabadságolások időszaka is: a konyhák ekkor bezárnak, az önkormányzatok elvégzik a kötelező (vagy az ezen felüli) felújítást, a személyzet pedig szabadságra megy. Ezt több településen csak hosszabb leállással tudják megoldani, vagy azért, mert nagyobb mértékű felújításra van szükség, vagy pedig azért, mert a kis létszámú személyzet *nyári szabadságának kiadását* csak így tudják megoldani. A pályázati kiírás azonban mindössze kéthetes zárvatartási időt engedélyez, ami a gyerekek szempontjából ugyan kedvező, a konyhák működése szempontjából viszont nem.

Mint már említettük, a támogatási feltételek közé 2012-ben került be az a korlátozás, hogy az igénylőnek az étkeztetésben felhasznált alapanyag meghatározott hányadát helyi termelőtől kell vásárolnia. A módosítást követően sokan azt gondolták, hogy ez a szabály túlságosan nehéz helyzetbe fogja hozni az önkormányzatokat. Ezzel kapcsolatban ombudsmani jelentés[30] is született, amely szerint a helyi termelők ilyen módon való támogatásának szándéka ellehetetlenítheti a nyári étkeztetést. A tapasztalataink azt mutatják, hogy az igénybe vevők számának 2011-ről 2012-re való jelentős csökkenését elsősorban nem ez a szabály váltotta ki, hanem a hidegélelem-osztás lehetőségének megszűnése, legalábbis interjúalanyaink inkább ezzel indokolták a pályázási kedv visszaesését. Egyes települések ugyanakkor valóban nem tudnak megfelelni a rendeletben meghatározott beszerzési feltételeknek: elsősorban egyes hegyvidéki, mezőgazdasági termelésre kevésbé alkalmas területek falvaiban és különösen az országhatár mellett lévőkben jelezték, hogy *nincsenek megfelelő kis-, illetve őstermelők* a környéken. Több településen ugyanakkor jól tudták illeszteni a közétkeztetést a START-munkaprogram keretében elindult helyi szociális gazdaság termelési és értékesítési vertikumához. Megjegyzendő, hogy a jogalkotó eredeti célja ezen feltétel bevezetésével nem az önkormányzatok gazdálkodó tevékenységének ösztönzése, hanem a helyi őstermelők és mezőgazdasági vállalkozások fellendítése volt. Arra vonatkozóan azonban nem állnak rendelkezésünkre adatok, hogy ezt a célt mennyire érte el a rendelet, kimutatható-e bármilyen egyéb gazdaságélénkítő hatása a szociális nyári gyermekétkeztetésnek.

[30] Az alapvető jogok biztosának Jelentése az AJB-4686/2012. számú ügyben

A nyári gyermekétkeztetés megítélésével kapcsolatos problémák

Az eddig felsorolt nehézségek arról szóltak, hogy miért *nem tudnak* egyes önkormányzatok pályázni a szociális nyári gyermekétkeztetés támogatására. A sikeresen pályázó települések vezetőit hallgatva azonban kiderül, hogy az akadályok egy része olyan, amely megfelelő prioritások esetén, némi utánajárással és innovatív megoldások keresésével elhárítható lenne. Feltűnően kevés például az olyan település, ahol az önkormányzat helyi önkénteseket, egyházi vagy civil szervezeteket vonna be a nyári étkeztetés vagy a kapcsolódó szabadidős programok lebonyolításába, holott ez jelentősen enyhíthetné a humán kapacitás hiányát. Az is elgondolkodtató, amikor olyan településeken sem tudják megoldani a gyermekek ebédjének szállítását, ahol ugyanez az idősek esetében évek óta működik. Kutatásunk legfőbb tapasztalata az volt, hogy csak az önkormányzatok egy részénél merültek fel olyan – gyakran átmeneti – körülmények, amelyek miatt a jelenlegi feltételek mellett a pályázásra valóban nem volt lehetőség. Sok esetben azonban valójában arról volt szó, hogy a település vezetői *nem akartak* a nyári gyermekétkeztetés támogatására pályázni.

Néhány önkormányzat azért nem adott be pályázatot, mert a polgármester, jegyző tájékoztatása szerint a településen – a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülők magas aránya ellenére – valójában *nincsenek erre rászoruló gyerekek*. Az interjúszövegek kontextusából felfejthető, ki nem mondott feltevés szerint ugyanis éhező gyerekek csak a cigány családokban vannak, míg a nem cigány falusiak bármilyen szegények is, rendesen ellátják a gyerekeiket. Azzal az állítással, hogy a településen nincs rászoruló gyerek, a polgármesterek gyakran azt kívánták jelezni, hogy a faluban, városban nincs cigány kisebbség, vagy ha esetleg van is, azok a „rendes cigányok" közül valók, akik nem okoznak „szociális problémát". A nyári étkeztetésre vonatkozó igény el nem ismerése mögött ugyanakkor az is meghúzódhat, hogy egy zárt falusi társadalomban a rászorultság gyakran láthatatlan marad. Hamar megbélyegzik azt, aki a gyerekeit nem tudja megfelelően ellátni, ezért a szülők nem szívesen ismerik be anyagi nehézségeiket. Ezzel magyarázható, hogy egyes, egyébként rászoruló szülőket az ingyenebédhez kapcsolódó szégyenérzet akadályoz meg abban, hogy a nyári étkeztetéssel kapcsolatos igényüket jelezzék.

Összességében kevés olyan településsel találkoztunk, ahol az önkormányzat látóterében ne lettek volna rászoruló gyerekek. A polgármester, jegyző legtöbbször arról számolt be, hogy néhány, vagy akár több családnál is előfordul a gyerekek éhezése. Hogy az önkormányzat ennek ellenére miért nem akarja számukra a nyári étkezést biztosítani, azt az interjúalanyok igen hasonló érvekkel igyekeztek megvilágítani.

A nézetek alapvetően azonosak voltak a *felelősség* kérdésében. Eszerint abban csakis a család lehet a hibás, ha a gyerekeket a szülő nem tudja megfelelően ellátni. „Csak annyi gyereket csináljon, amennyit meg tud etetni!" – fejtette ki az egyik interjúalany, hárítva az önkormányzat felelősségét a témában. A szülők ha-

nyag, nemtörődöm magatartása, rövid távú szemlélete azokban a történetekben is visszaköszön, amelyek a családi pótlékot néhány nap alatt eldorbézoló családokról szóltak, vagy olyan esetekről, amikor a nyári gyermekétkeztetés keretében osztott konzervet a szülő eladta, vagy éppen maga ette meg. Ez utóbbi esetek súlyát egyébként valószínűleg nem a gyakoriságuk, mint inkább a normasértő voltuk adja.

Voltak, akik még tovább menve kifejezetten károsnak ítélték az ingyenebédet, mivel az erősíti a családok *szociális ellátórendszertől való függését*. „Rászoktatjuk még azokat is, akik meg tudnák oldani… több lesz a felelőtlen ember" – hangzott az érvelés. Szintén a családok önellátásának csorbulását és tágabban a család funkcióvesztését látta problémának az az interjúalany is, aki a nyári gyermekétkeztetés mesterséges jellegét hangsúlyozta, hiszen ahelyett, hogy legalább nyáron a gyerekek az anyjuk mellett tanulnák meg az ebédkészítés fortélyait, és együtt ülne ebédhez a család, helyette nyilvános helyen, a családtagoktól távol kell nap mint nap étkezniük.

Amint azt már említettük, sok helyen negatív tapasztalat volt, hogy az előzetes igényfelmérés ellenére egyes napokon a gyerekeknek csak egy része jött ebédelni, ami a feladatfinanszírozás jelenléti íves elszámoltatási rendszere miatt anyagi veszteséget okozott az önkormányzatnak. Ezt a jelenséget a polgármesterek mindenhol értetlenül és nem kis keserűséggel említették, mint ami az érintett családok *megbízhatatlanságát és hálátlanságát* bizonyítja. Amellett, hogy minden bizonnyal voltak olyan egyedi esetek, amikor jogos volt a felháborodás, máskor azonban a körülmények jobban érthetővé tették az igénybevétel kiszámíthatatlanságát. Ilyenek például azok az esetek, amikor a gyerekek az ebédlőtől távoli szegregátumból járnak be naponta az ebédért. Nagyobb településnél ez esetenként meglehetősen nagy távolságot jelent, így az olyan napokon, amikor a családnak amúgy is kerül ebéd az asztalára, nem küldik a gyereket az önkormányzati étkezőbe ebédelni.[31] Különösen, ha a gyereket kísérni kell, amit az anya a még nem jogosult kisebbek ellátása mellett nehezen tud megoldani. Olyan esetek is vannak továbbá, amikor a nagyobb gyerekek azért nem mennek az ételért, mert a kicsikre vigyáznak, míg a szüleik napszámban vannak, vagy épp maguk is mennek a szülőkkel dolgozni.

A hullámzó igénybevétel miatti fenti problémák a kiszállítással megoldhatók lennének, ettől azonban a polgármesterek egy része mereven elzárkózik. „Nem fogjuk házhoz szállítani nekik a kaját!" – mondja egyikük, utalva arra az elvárásra, hogy ha már ingyenes az ebéd, akkor a gyerek, illetve a szülő vegye a fáradságot, hogy naponta eljöjjön érte. Sokan inkább a konzervosztást tekintik a jó megoldásnak, ami mellett több tényező is szól: kevésbé munkaigényes, hiszen egy vagy több hétre előre ki lehet osztani az ételt, kevésbé vált ki szégyenérzetet az igénylőből, valamint a családok is rugalmasabban tudják azt az igényeik szerint felhasználni. Ez az önkormányzatok számára igen kényelmes lehetőség azonban

[31] A szegregátumokban sok helyen nincs hűtőszekrény, mert például kikapcsolták az áramot, így a készételt eltenni sem lehet szűkösebb napokra.

2011-ben megszűnt, ugyanis a rendelet alkotója az egészséges táplálkozás érdekében jobbnak tartotta a meleg étel bevezetését. Az elérni kívánt cél pozitív volta ellenére a rendelet ezen pontjának módosítása mégis számos településen célellentétes következményhez vezetett, amennyiben nem a minőség javulását, hanem a szolgáltatás megszűnését eredményezte.

Összegzés és javaslatok

Becsléseink szerint Magyarországon mintegy 36–54 ezer gyerek rendszeresen éhezik, több mint 200 ezer pedig időnként nem jut megfelelő mennyiségű élelemhez. Ez alapján az élelmiszer-nélkülözés a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre jogosult mintegy 550 ezer főnyi gyermek több mint egyharmadát érinti. Számukra – amint azt a terepen is láttuk – az éhség alapvető jelentőségű: meghatározza a figyelmüket, koncentrációképességüket, és hatással van a mindennapi tevékenységeik szervezésére is. A közétkeztetés biztosítása részükre különösen fontos, nemcsak az iskolai időszakban, de a nyári szünetek idejére is.

Természetesen ennél ambiciózusabb célt is kitűzhetünk, hiszen a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre jogosult többi gyerek közül is sokan csak alig vannak jobb helyzetben, mint az élelmiszer-nélkülözésben érintett társaik. A leginkább megnyugtató az lenne, ha minden év közben ellátott, rászoruló gyermek nyáron is kaphatna ebédet, mégpedig normatíva alapján, csakúgy, mint iskolaidőben. Ez azonban a jelenlegi forrás ötszörösét igényelné.[32] A szolgáltatás kiterjesztésének tehát csak a pénzügyi lehetőségek és a politikai-ideológiai megfontolások szabnak határt. Azt viszont nem politikai, hanem humanitárius kérdésnek tartjuk, hogy az éhezés, különösen pedig a gyerekek élelmiszer-nélkülözésének megszüntetését minden állami eszközzel elő kell segíteni.[33]

Az egyik erre alkalmas eszköz a szociális nyári gyermekétkeztetés, amely jelenleg pályázati rendszerben működik. A forráselosztás szelektív módját alapvetően megfelelőnek tartjuk abban az értelemben, hogy az alkalmazott területi alapú célzás a jogosult gyerekek közül valóban jóval nagyobb arányban éri el a leginkább rászorulókat, mint a kicsit jobb helyzetben lévőket. Ha azonban az a célunk, hogy legalább minden éhező gyerek hozzájusson napi egy tál meleg ételhez, akkor a pályázati feltételeket érdemes továbbgondolni.

Interjús kutatásunkban azt vizsgáltuk, hogy vajon milyen tényezők gátolják azt, hogy a leginkább rászoruló, leghátrányosabb vagy hátrányos helyzetű településen élő gyermekek mindegyike részesüljön a szociális nyári gyermekétkeztetésben. Úgy gondoljuk ugyanis, hogy az élelmiszer-nélkülözés elsősorban ezeken a telepü-

[32] Emellett a családok egy részénél, akik eddig is meg tudták oldani a gyerekek nyári ebédeltetését, szükségtelenül növelné a szociális ellátórendszertől való függőséget.

[33] Ebben a kérdésben korábban már állást foglalt a Legyen jobb a gyermekeknek! Nemzeti Stratégia Értékelő Bizottsága is, amikor 2010. évi jelentésében úgy fogalmazott: „*Az éhség, mindenekelőtt a gyerekéhezés elleni küzdelem megkerülhetetlen állami felelősség és feladat.*" (Ferge–Darvas 2011)

léseken jelenti a legnagyobb problémát. A pályázati feltételekben több olyan pontot is találtunk, amelyek megváltoztatása javíthat a program célzottságán. Javaslatainkban ezért két változatot fogalmazunk meg, azonban – minimálprogramként – egyik sem törekszik az összes rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülő gyermek ellátására. Az első feltételezi a pályázati rendszer fennmaradását, a második viszont egy vegyes finanszírozási rendszert vázol fel.

1. **változat:**
   - A pályázati rendszer fennmaradása mellett javasoljuk a célzottság javítását olyan módon, hogy elsősorban a leghátrányosabb helyzetű településeket hozzuk még kedvezőbb helyzetbe. A cél az, hogy minden ilyen településen bevezessék a szociális nyári gyermekétkeztetés. Ehhez mindenekelőtt garantálni kell, hogy az ilyen településekről érkező igények 100 százaléka kap támogatást, akkor is, ha az önkormányzat nem vállal önerőt vagy kapcsolódó szabadidős programot. A hátrányos helyzetűek esetében legalább 50 százalékos támogatási arányt javaslunk, míg a többieknél minimum 25 százalékot elegendőnek tartunk.
   - Az étkeztetéshez kapcsolódó szabadidős programok vállalását célszerűnek tartjuk továbbra is támogatni, de a leghátrányosabb helyzetű települések esetében ehhez pluszforrást javaslunk rendelni. A többi településkategória esetében viszont indokolt ezt a jelenlegi szisztéma szerint a támogatási intenzitás növelésével honorálni.
   - Meg kell szüntetni azt a hátrányt okozó eljárást, hogy azokon a kistelepüléseken, ahol nincs konyha, a 440 forintos normatívából nemcsak az étel előállítását kell kigazdálkodni, de a máshonnan való szállítás költségét is. Javasoljuk, hogy az ilyen települések többletforrást igényelhessenek a szállításhoz. Továbbá ahol nincs a településen a gyerekek ebédeltetésére alkalmas közintézmény, ott a települések választhassák azt az opciót is, hogy házhoz szállítják a gyerekek részére a meleg ételt, ekkor azonban a szállítás költségét kapják meg.
   - A rendelet a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülő gyermekekre terjed ki, de jobbára az intézményrendszerben megjelenő gyerekek esetén élnek vele. Pedig azok kisebb, óvodába még nem járó, vagy nagyobb, iskolába már nem járó, de még nem dolgozó testvérei is ugyanolyan mértékben rászorulóknak tekinthetők. Javasoljuk ezért, hogy a betegség és egyéb ok miatt megmaradó adagokat az ebédeltetett gyerekek étkeztetésben nem részesülő testvérei között is szét lehessen osztani.
   - Szükségesnek tartjuk, hogy indokolt esetben (pl. határ menti település esetén) nagyobb területről – mondjuk, 100 km-es körzetből – is be lehessen szerezni a helyi termelőtől származó alapanyagokat.
   - Speciális probléma a jobb helyzetű települések szociális szegregátumában lakó gyerekek nyári étkeztetésének támogatása. Amennyiben ezek a területek beazonosíthatók, akkor megfontolásra javasoljuk, hogy ezek az igények

is a leghátrányosabb helyzetű településeknek megfelelő támogatási intenzitással legyenek támogathatók.

2. változat:

1. Elképzelhető, hogy a fenti intézkedések nem bizonyulnak elegendő ösztönzőnek a hátrányos és különösen pedig a leghátrányosabb helyzetű települések pályázati intenzitásának növelésére. Ebben az esetben megfontolásra javasoljuk azt a megoldást, amely azokon a településeken (és szegregált településrészeken), ahol a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülő gyerekek aránya több mint 50 százalék, kötelezően végzendő szolgáltatásként előírja az önkormányzatoknak a szociális nyári gyermekétkeztetés bevezetését, az ehhez szükséges teljes forrás biztosítása mellett. Ebben az esetben az intézkedést célszerű a gyermekvédelmi törvényben is rögzíteni.
2. Az ennél jobb helyzetben lévő települések támogatására továbbra is a pályázati rendszert javasoljuk.

Az előbbieken felül kutatásunk fontos tapasztalata az volt, hogy miközben azt gondoljuk, az éhezés annyira szembetűnő jelenség, hogy (különösen kistelepüléseken) azt bárki észreveheti, ez még sincs így. A helyi döntéshozóknak esetenként nincs kellő tudásuk arról, hogy hány és melyik gyermek éhezik. Az informáltság javítása érdekében mindenképpen érdemes lépéseket tenni, például kötelezni a helyi gyermekjóléti szolgálatokat, hogy mielőtt felmérik a családok igényeit, minden év adott időszakában kezdeményezzenek szakmaközi egyeztetést[34] a helyi családsegítő szolgálat, a közoktatási intézmények és az egészségügyi szolgáltatások képviselőinek részvételével, melynek célja az élelmiszer-nélkülöző családok azonosítása és jelzése az önkormányzat felé. Gyakran azonban nem az információ, hanem a döntéshozók elkötelezettsége hiányzik arra, hogy felszámolják a gyerekéhezést. A problémát sokan azért nem ismerik el vagy kicsinyítik a külvilág felé, mert az rontja a település jó hírét. „Házon belül" viszont gyakran nevelőeszközként tekintenek a segítségnyújtás elmulasztására, amivel a szülőt arra kényszeríthetik, hogy szembenézzen azzal, hogy nem képes ellátni a gyerekét. Mert ki is felel a szegény családokért, az éhes gyerekekért? Az állam? Az önkormányzat? Vagy maga a család? A hárító önkormányzatoknál nem kizárólag a pluszfeladatok felvállalása, az utánajárás jelenti a gondot, döntésük mögött nem pusztán gyakorlati mérlegelés áll, hanem elvi megfontolások, a szegény családok érdemtelenségének gondolata és „nevelésének" igénye is. Mindennek a kárvallottja pedig a vétlen szereplő, a gyerek, akinek akkor és ott lenne szüksége a fejlődéséhez nélkülözhetetlen ellátásra. A gyermekéhezés problémájának megnyugtató megoldása ezért nem csak pénzkérdés. Szükséges hozzá a döntéshozók szemléletének megváltozása is.

[34] Azért javasoljuk, hogy az egyeztetés ne a gyermekvédelmi jelzőrendszer keretében, hanem egy szűkebb körben történjen, hogy a leginkább rászorulók azonosítását ne korlátozza a gyermekvédelmi intézkedés elrendelésének kényszerétől való félelem. Egy konzultatív jellegű, szakmaközi együttműködésen alapuló szerveződés az egyéb nélkülözési területek feltérképezésére is jó lehetőséget nyújt.

Irodalom

Alaimo, Katherine – Olson, Christine M. – Frongillo, Jr. Edward A. (2001): Food Insufficiency and American School-Aged Children's Cognitive, Academic, and Psychosocial Development. *Pediatrics.* (108), 1 (July), 44–53.

Bass László (2013): Gyermekszegénység és hiányos táplálkozás. *Magyar Tudomány, 7*, 793–801.

Bickel, G. et al. (2000): *Guide to Measuring Household Food Security, Revised 2000*. USDA, Food and Nutrition Service. http://www.fns.usda.gov/sites/default/files/FSGuide.pdf (utolsó letöltés: 2014. 06. 04.)

Carney, C. – Maître, B. (2012): *Constructing a Food Poverty Indicator for Ireland using the Survey on Income and Living Conditions.* Social Inclusion Technical Paper No. 3. Dublin: Department of Social Protection

Coleman-Jensen, Alisha – Nord, Mark – Singh, Anita (2013): *Household Food Security in the United States in 2012.* ERR-155, U.S. Department of Agriculture, Economic Research Service, September http://www.ers.usda.gov/publications/err-economic-research-report/err155.aspx#.U48MgCiLXqM (utolsó letöltés: 2014. 06. 04.)

Cook, J. et al. (2004): Food insecurity is associated with adverse health outcomes among human infants and toddlers. *Journal of Nutrition,* 134, 1348–1432.

Cook, John T. – Frank, Deborah A. (2008): Food Security, Poverty, and Human Development in the United States. *Annals of the New York Academy of Sciences,* (1136), 1.

de Neubourg, Chris et al. (2012): *Child Deprivation, Multidimensional Poverty and Monetary Poverty in Europe*. Innocenti Working Paper No. 2012-02. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre.

Eurostat (2012): *Measuring material deprivation in the EU. Indicators for the whole population and child-specific indicators.* Methodologies and Working papers. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Ferge Zsuzsa – Darvas Ágnes (szerk.) (2011): *Gyerekesélyek Magyarországon.* A „Legyen jobb a gyermeknek!" Nemzeti Stratégia Értékelő Bizottságának 2010. évi jelentése. Budapest.

Ferge Zsuzsa – Darvas Ágnes (szerk.) (2012): *Civil jelentés a gyerekesélyekről, 2011.* Budapest: GYERE Gyerekesély Közhasznú Egyesület. http://gyere.net/downloads/Civil_jelentes_2011.pdf (utolsó letöltés: 2014. 06. 04.)

FRAC (2013): *Hunger Doesn't Take a Vacation.* Summer Nutrition Status Report 2013. FRAC Food Research and Action Center June.

Gyurkó Szilvia (szerk.) (2013): *Te hogy vagy?* Az UNICEF Magyar Bizottság Gyermekjóléti jelentése. Budapest: UNICEF Magyar Bizottság.

Hamilton, William L. et al. (1997a): *Household Food Security in the United States in 1995: Summary Report of the Food Security Measurement Project.* Executive Summary. Prepared for USDA, Food and Consumer Service. http://www.fns.

usda.gov/ora/menu/published/foodsecurity/sumrpt.pdf/ (utolsó letöltés: 2014. 06. 04.)

Hamilton, William L. et al. (1997b): *Household Food Security in the United States in 1995: Technical Report.* Prepared for USDA, Food and Consumer Service. http://www.fns.usda.gov/sites/default/files/FSGuide.pdf (utolsó letöltés: 2014. 06. 04.)

Harper, Clare – Wood, Lesley – Mitchell, Claire (2008): *The provision of school food in 18 countries.* http://www.childrensfoodtrust.org.uk/assets/research-reports/school_food_in18countries.pdf (utolsó letöltés: 2014. 06. 04.)

Howard, Larry L. (2011): Does food insecurity at home affect non-cognitive performance at school? A longitudinal analysis of elementary student classroom behavior. *Economics of Education Review,* 30, 157–176.

Husz Ildikó (2014): *Hány gyermek éhezik ma Magyarországon?* Kézirat.

Jyoti, Diana F. – Frongillo, Edward A. – Jones, Szonya J. (2005): Food insecurity affects school children's academic performance, weight gain, and social skills. *Journal of Nutrition,* 135, 2831–2839. http://jn.nutrition.org/content/135/12/2831.full.pdf+html (utolsó letöltés: 2014. 06. 04.)

Ljungqvist, Olle et al. (2010): The European fight against malnutrition. *Clinical Nutrition,* (29), 2, 149–150.

Nelson, M. – Erens, B. – Bates, B. et al. (2007): *Low income diet and nutrition survey.* London: The Stationery Office, N5616225 c1 07/07.

Neményi Mária (1998): Terhesség, szülés, gyermekgondozás. *Esély,* 2, 20–56.

Neter, Judit E. et al. (2014): Food Insecurity among Dutch food bank recipients: a crosssectional study. *BMJ Open* 2014:4:e004657. doi:10.1136/bmjopen-2013-004657.

Ohls, James – Radbill, Larry – Schirm, Allen (2001): *Household Food Security in the United States, 1995–1997: Technical Issues and Statistical Report.* Prepared by Mathematica Policy Research, Inc., for USDA, Food and Nutrition Service. http://www.fns.usda.gov/fsec/FILES/FoodSecurityTech.pdf (utolsó letöltés: 2014. 06. 04.)

UNICEF (2012): *Measuring Child Poverty.* New league tables of child poverty in the world's rich countries. Innocenti Report Card 10. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre. http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/rc10_eng.pdf (utolsó letöltés: 2014. 06. 04.)

Weinreb, L. et al. (2002): *Hunger: its impact on children's health and mental health.* Pediatrics 110, e41.

WFP (2013): *State of School Feeding Worldwide 2013.* Rome: World Food Programme. http://documents.wfp.org/stellent/groups/public/documents/communications/wfp257482.pdf (utolsó letöltés: 2014. 06. 04.)

Wehler, Cheryl et al. (1991): *Community Childhood Hunger Identification Project.* A Survey of Childhood Hunger in the United States. Washington, DC: Food Research and Action Center.